

พุทธเศรษฐศาสตร์ในทัศนะของปราชญ์ในประเทศไทย Buddhist Economics in the View of Thai Buddhist Monk Scholars

เดช ชูจันอัด

Dech Choojanaud

อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Lecturer of the Department of Economics, Faculty of Social Sciences

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: dech_dee@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทัศนะของนักปราชญ์ไทยตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ 2) เพื่อศึกษาวิธีการและแนวทางการปฏิบัติของนักปราชญ์ไทยตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ และ 3) เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ในสังคมไทย เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยรวบรวมข้อมูลทำการถอด บทความ ตำรา หนังสือ สิ่งพิมพ์ จากหนังสือ ตำรา รายงานงานวิจัย บทความทางวิชาการ และเอกสารต่าง ๆ เป็นต้น จากนักปราชญ์ด้านพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย วิเคราะห์ตามเนื้อหา (Content analysis) และสังเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวคิดและทัศนะหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ อาศัยหลักการจากความสันโดษและสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา ถ้าทุกคนรู้จักพอเพียงดำเนินชีวิตตามสมควรแก่ฐานะ ก็จะไม่เกิดการปล้น ฆ่า แย่งชิงทรัพย์สินของผู้อื่น ปัญหาเรื่องการเบียดเบียนแย่งชิงก็จะน้อยลง สังคมก็จะสงบสุข เพราะเศรษฐกิจมีความสำคัญมาก โดยเฉพาะในแง่ที่ว่าสัมมาอาชีวะเป็นองค์หนึ่งในมรรคมีองค์ 8 เท่านั้น การได้บริโภคหรือความพร้อมในทางเศรษฐกิจจึงไม่ใช่จุดหมายในตัว เป็นระบบเศรษฐศาสตร์ที่ทำให้เราอยู่ร่วมกับทรัพยากรอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย เป็นแนวทางใหม่ในการทำความเข้าใจเศรษฐศาสตร์ นำเอาวิธีการอนุมานเชิงตรรกะเข้ามาใช้ในวิชาเศรษฐศาสตร์

2. วิธีการและแนวทางการปฏิบัติตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ นำมาประยุกต์เข้ากับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งถูกใช้เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทย เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน เพื่อความอยู่ดีมีสุข มุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน หรือที่เรียกว่า “สังคมสีเขียว” การสร้างอารยธรรมวิถีแก่พุทธศาสนิกชน นำไปจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ การประยุกต์พุทธเศรษฐศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์ในสาขาต่าง ๆ โดยยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม

3. หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ในสังคมไทย เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาที่เรา เผชิญอยู่ปัจจุบัน เครื่องมือในการวิเคราะห์นี้มีความต้องการเพียงให้ประชาชนตระหนักถึง ข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ตามกฎธรรมชาติ คือความไม่มีอยู่ของตัวตน ถ้าแนวความคิดนี้ได้รับความ เข้าใจอย่างชัดเจน ชีวิตมนุษย์จะได้รับการมองจากแง่มุมที่แตกต่างออกไปจากการเป็นผู้บริโภค สิ่งที่มีความหมายมากที่สุดในชีวิตไม่ใช่มาจากการบริโภค การบริโภคอย่างเหมาะสม จะไม่ทำให้เกิดการทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: พุทธเศรษฐศาสตร์, ทัศนะของปราชญ์, ปราชญ์ในประเทศไทย

Abstract

This research article objective 1) to study ideas and views of Thai scholars according to Buddhist economics principles, 2) to study methods and practices of Thai scholars according to Buddhist economics principles, and 3) to analyze Buddhist principles of economics in Thai society. It is a study by using qualitative research which is a study by using documentary research by collecting data by removing articles, textbooks, publications from books, textbooks, research reports. Academic articles and various documents, etc. from Buddhist economists in Thailand Content analysis and data synthesis. The research results were found that:

1. Concept and view of Buddhist principles Relying on the principle of seclusion and life in Buddhism. If everyone knows enough to live a life worthy of their status Will not cause robbery, killing, and stealing robbery of others. Problems of persecution will be less. Society will be peaceful. Because the economy is very important Not only in the sense that the right life is one of the eight gods. Consumption or economic readiness is therefore not a destination. It is an economic system that makes us coexist with resources, coexist with nature in a speechless way. It is a new approach to understanding economics. Apply logical inference methods in economics.

2. The Methods and guidelines for implementation of Buddhist principles. Applied to the sufficiency economy philosophy which is used as a conceptual framework and direction for the development of the Thai macroeconomic system. To aim for balanced, sustainable and immune development. For well-being Aiming for a sustainable happy society Also known as "Green Society", the creation of civilization, methods for Buddhists. Led to the establishment of the Sajja Somsap Group. The application of Buddhist economics to various fields of economics by giving concrete examples.

3. The Principles of Buddhist Economics in Thai Society Buddhist economics. It is the right tool to deal with the problems that we face in the present. This analysis tool is only needed to make people aware of the facts that are based on natural laws. Is the absence of identity. If this idea has been achieved Understand clearly Human life will be viewed from a different perspective than it is a consumer. What means most in life is not consumption. Proper consumption Will does not cause the destruction of natural resources and the environment.

Keyword: Buddhist Economics, View of the Philosopher, Philosopher in Thailand

บทนำ

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธหรือพุทธเศรษฐศาสตร์ทั้งสองคำนี้ยังมีปัญหาของการทำความเข้าใจ เพราะมีผู้ให้ความเห็นที่ไม่ควรเรียกพุทธเศรษฐศาสตร์ว่าเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ถึงแม้คำดังกล่าวจะมีความหมายไม่ต่างจากพุทธเศรษฐศาสตร์มากนัก แต่คำดังกล่าวให้ความหมายว่าเป็นแนวหนึ่งของวิชาเศรษฐศาสตร์ที่มีหลายแนวทางโดยที่เศรษฐศาสตร์แนวพุทธเป็นเพียงแนวหนึ่งของวิชาเศรษฐศาสตร์ ถ้าพิจารณาตามกรอบของวิชาเศรษฐศาสตร์ ก็อาจจะให้นิยามวิชาพุทธเศรษฐศาสตร์ได้ว่า เป็นวิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลและสังคมบรรลุซึ่งสถานดีสุดจากการมีชีวิตอยู่ในโลกของวัตถุ ภายใต้เงื่อนไขของการมีทรัพยากรที่จำกัด (อภิชัย พันธเสน, 2547: 4)

พระพุทธศาสนามุ่งสอนให้ทุกคนมีความสุขดังพระดำรัสเมื่อครั้งที่ส่งสาวกยุคแรกออกไปประกาศพระพุทธศาสนาความว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลาย จำพวกที่มีรูปคือกิเลสในจักขุน้อย มีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมน้อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรม จักมี ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม (วิ. มหา. (ไทย) 4/32/ 32.)

ในครั้งนั้นมีพระสมณทูตจำนวน 60 รูปเกิดขึ้นครั้งแรก การเผยแผ่ธรรมในครั้งนั้นโดยมีจุดมุ่งหมายคือเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก อะไรคือประโยชน์ ในพระพุทธศาสนาแสดงประโยชน์ไว้ 3 ประการดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในสังยุตตนิกาย นิทานวรรคว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันบุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์ตน สมควรแท้เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท หรือบุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์ผู้อื่น สมควรแท้เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ก็หรือว่า บุคคลผู้มองเห็นประโยชน์ทั้งสองฝ่ายสมควรแท้จริงเพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (ส. นิ. (ไทย) 16/67/35.) ความสุขในพระพุทธศาสนานั้นมีแสดงไว้หลายระดับมีปรากฏในสุววรรค อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาตความว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุขสองอย่างนี้คือ สุขของคฤหัสถ์ สุขเกิดแต่บรรพชา ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุขสองอย่างนี้แลดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาสุขสองอย่างนี้ สุขเกิดแต่บรรพชาเป็นเลิศ กามสุข เนกขัมมสุข เนกขัมมสุขเป็นเลิศ สุขเจือกิเลส สุขไม่เจือกิเลส สุขไม่เจือกิเลสเป็นเลิศ สุขมีอาสวะ สุขไม่มีอาสวะ สุขไม่มีอาสวะเป็นเลิศ สุขอิงอามิส สุขไม่อิงอามิส สุขไม่อิงอามิสเป็นเลิศ, สุขของพระอริยเจ้า สุขของปุถุชน สุขของพระอริยเจ้าเป็นเลิศ กายิกสุข เจตสิกสุข เจตสิกสุขเป็นเลิศ สุขอันเกิดแต่ฌานที่ยังมีปีติ สุขอันเกิดแต่ฌานที่ไม่มีปีติ สุขอันเกิดแต่ฌานไม่มีปีติเป็นเลิศ สุขเกิดแต่ความยินดี สุขเกิดแต่ความวางเฉย สุขเกิดจากการวางเฉยเป็นเลิศ สุขที่ถึงสมาธิ สุขที่ไม่ถึงสมาธิ สุขที่ถึงสมาธิเป็นเลิศ สุขเกิดแต่ฌานมีปีติเป็นอารมณ์ สุขเกิดแต่ฌานไม่มีปีติเป็นอารมณ์ สุขเกิดแต่ฌานไม่มีปีติเป็นอารมณ์เป็นเลิศ สุขที่มีความยินดีเป็นอารมณ์ สุขที่มีความวางเฉยเป็นอารมณ์ สุขที่มีความวางเฉยเป็นอารมณ์เป็นเลิศ สุขที่มีรูปเป็นอารมณ์ สุขที่ไม่มีรูปเป็นอารมณ์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุขสองอย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาสุขสองอย่างนี้ สุขที่ไม่มีรูปเป็นอารมณ์เป็นเลิศ (อง. ทุก. (ไทย) 20/ 309- 321/74-75.)

สิ่งที่เบียดเบียนมนุษย์หรือสิ่งที่มนุษย์กลัวนั้น ในพลสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจนิบาตแสดงไว้ 5 อย่างคือ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ประกอบด้วยกำลัง 4 ประการคือ กำลังคือปัญญา กำลังคือความเพียร กำลังคือการทำงานอันไม่มีโทษ กำลังคือการสงเคราะห์ ย่อมก้าวล่วงภัย 5 ประการ ภัย 5 ประการเป็นไฉน คือ อาชีวิตภัย อสิลอกภัย ปริสสารภัย มรณภัย ทุกคติภัย (อง. นวก. (ไทย) 23/209/292)

เมื่อมนุษย์มีสิ่งที่กลัวจึงต้องหาทางเพื่อกำจัดความกลัว สิ่งที่เป็นเครื่องมือคือกำลังทั้งสี่ประการ สิ่งที่เป็นจุดมุ่งหมายคือความสุขหรือเมื่อความกลัวหายไป หรืออย่างน้อยก็บรรเทาเบาบางลง ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดในการบริโภคนิโคตินิก เพื่อให้เกิดความสุขมากที่สุด

การแสวงหาความสุขนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละบุคคล แต่ในพระพุทธศาสนาเมื่อพูดถึงประเด็นทางเศรษฐกิจมีหลักในการใช้สอยโดยเฉพาะพระภิกษุสามเณรพระพุทธเจ้าทรงสอนให้รู้จักใช้เท่าที่จำเป็นเพื่อการดำรงอยู่ได้เท่านั้น การใช้สอยนั้นใช้คำว่าบริโภคซึ่งมาจากคำว่า “บริโภค” ในภาษาบาลี หมายถึงการบริโภคใช้สอยปัจจัย ส่วนคำว่า “ปัจจัย” ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายไว้ว่า เครื่องอาศัยเลี้ยงชีพของบรรพชิตในพระพุทธศาสนา 4 อย่างคือจีวร (ผ้าห่ม) บิณฑบาต (อาหาร) เสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) แลคิลานเภสัช (ยา) รวมเรียกว่าจตุปัจจัยคือปัจจัย 4 โดยปริยายหมายถึงเงินตราก็ได้ มักใช้แต่ภิกษุสามเณร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 686) การบริโภค หมายถึงกิน (ใช้เฉพาะอาการที่ทำให้ล่วงล้ำตกลงไปสู่กระเพาะ) เช่นบริโภคอาหาร เสพเช่นบริโภคกาม ใช้สิ้นเปลือง ใช้สอยเช่นบริโภคสมบัติ คู่กับอุปโภค

ปัจจัยที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตไว้ที่เรียกว่าอนุศาสน์คือคำสอนในสิ่งที่บรรพชิตควรกระทำ เรียกว่าเป็นเครื่องอยู่หรือเป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิตเรียกนิสสัยดังพระดำรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ให้ อุปสมบท บอกนิสสัย 4 ว่าดังนี้

1. บรรพชาอาศัยโภชนะคือคำขำอันหาได้ด้วยกำลังปลีแข้ง เธอพึงทำอุตสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ ภัตถวายสงฆ์ ภัตเฉพาะสงฆ์ การนิมนต์ ภัตถวายตามสลากภัตถวายในปิกษ์ ภัตถวายในวันอุโบสถ ภัตถวายในวันปาฏิบถ

2. บรรพชาอาศัยบังสุกุลจีวร เธอพึงทำอุตสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าปาน ผ้าเจือกัน. (เช่นผ้าด้ายแกมไหม)

3. บรรพชา อาศัยโคนไม้เป็นเสนาสนะ เธอพึงทำอุตสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีวิต อติเรกลาภคือวิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น ถ้ำ

4. บรรพชาอาศัยมูตรเน่าเป็นยา เธอพึงทำอุตสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย

ปัจจัยเพื่อการบริโภคสำหรับบรรพชิตโดยย่อคือเที่ยวบิณฑบาต ห่มผ้าบังสุกุล อยู่โคนไม้ ฉันทายตด้วยน้ำมูตรเน่า การบริโภคปัจจัยทั้งสี่อย่างนั้น

การแสวงหาปัจจัยของภิกษุในพระพุทธศาสนาการได้มาซึ่งปัจจัยของภิกษุนั้นท่านแสดงไว้สองอย่างคือได้มาด้วยความบริสุทธิ์เป็นปัจจัยอันบริสุทธิ์และปัจจัยที่ได้มาอย่างไม่บริสุทธิ์พระพุทธโฆษาจารย์แสดงไว้ในปกรณ์วิเสสวิสุทธิธรรมว่า "ปัจจัยทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากสงฆ์หรือคณะของภิกษุผู้ไม่กำหนดถืออตุตถ์ และเกิดขึ้นจากสำนักของพวกคฤหัสถ์ผู้เลื่อมใสด้วยคุณของภิกษุนั้นมีการแสดงธรรมเป็นต้น ชื่อว่าปัจจัยที่มีความเกิดขึ้นอันบริสุทธิ์, ส่วนปัจจัยที่เกิดจากสมณวัตร มีเที่ยวไปบิณฑบาตเป็นต้น ชื่อว่าปัจจัยที่มีความเกิดขึ้นอันบริสุทธิ์ยิ่งที่เดียว ปัจจัยที่เกิดขึ้นจากสมณวัตร มีเที่ยวไปบิณฑบาตเป็นต้น ของภิกษุผู้กำหนดถืออตุตถ์ และเกิดขึ้นจากสำนักของพวกคฤหัสถ์ผู้เลื่อมใสในอตุตถ์คุณของภิกษุนั้น โดยอนุโลมชื่อกำหนดอตุตถ์ ชื่อว่าปัจจัยที่มีความเกิดขึ้นอันบริสุทธิ์ (คณะกรรมการแผนกตำรามหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2538: 83) ปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิตจึงต้องได้มาด้วยความบริสุทธิ์ จึงจะเป็นไปตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ แต่การได้มาด้วยความบริสุทธิ์ถูกต้องนั้น มิใช่การกระทำได้ง่าย เมื่อได้มาแล้วยังมีหลักในการบริโภคอีก

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของพุทธเศรษฐศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตและธุรกิจของภาครัฐก็ดี ภาคเอกชนก็ดี ในสายตาและมุมมองของประชาคมโลกกำลังให้ความสนใจในความเป็นพุทธ

เศรษฐศาสตร์ จึงทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจต่อการศึกษาพุทธเศรษฐศาสตร์ของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนตามวิถีพุทธ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทัศนะของนักปราชญ์ไทยตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์
2. เพื่อศึกษาวิธีการและแนวทางการปฏิบัติของนักปราชญ์ไทยตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์
3. เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ในสังคมไทย

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยกำหนดเนื้อหาของพุทธเศรษฐศาสตร์ในทัศนะของปราชญ์ในประเทศไทยโดยศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำรา และถอดความรู้มาสังเคราะห์และวิเคราะห์ ประกอบด้วย แนวคิด ทัศนะ วิธีการ และแนวทางการปฏิบัติของนักเศรษฐศาสตร์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ในการวิจัยครั้งนี้ โดยทำถอดบทความ ตำรา หนังสือ สิ่งพิมพ์ เป็นต้น จากนักปราชญ์ด้านพุทธเศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย จำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9, สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ผู้ก่อตั้งและอธิการบดีมหาวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์) พระสุบิน ปณีโต ผู้ก่อตั้งกลุ่มสังฆะสมทรัพย์ และศ.ดร.อภิชัย พันทเสน (อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) วิเคราะห์ตามเนื้อหา (Content analysis) และสังเคราะห์ข้อมูล

สรุปผลการวิจัย

แนวคิด และทัศนะของนักปราชญ์ไทยตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า เศรษฐกิจพอเพียง ก็อาศัยหลักการจากความสันโดษและสัปปะมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา ถ้าทุกคนรู้จักพอเพียงดำเนินชีวิตตามสมควรแก่ฐานะ ก็จะไม่เกิดการปล้น ฆ่า แย่งชิงทรัพย์ของผู้อื่น ปัญหาเรื่องการเบียดเบียนแย่งชิงก็จะน้อยลง สังคมก็จะสงบสุข เพราะเศรษฐกิจมีความสำคัญมาก ไม่เฉพาะในแง่ที่ว่าสัปปะมาอาชีวะเป็นองค์หนึ่งในมรรคมงคล 8 เท่านั้นการได้บริโภคหรือความพร้อมในทางเศรษฐกิจจึงไม่ใช่จุดหมายในตัว เป็นระบบเศรษฐศาสตร์ที่ทำให้เราอยู่ร่วมกับทรัพยากรอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย และต่างฝ่ายต่างอิงอาศัยซึ่งกันและกันบทบาทเพื่อทำประโยชน์ให้แก่สังคมซึ่งต้องทำประโยชน์ทั้งสองไปพร้อม ๆ กัน ให้เกิดคุณค่าโดยไม่ประมาท โดยเฉพาะการใช้ศาสนาพุทธเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์มาอธิบายหลักการและแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ เป็นแนวทางใหม่ในการทำความเข้าใจเศรษฐศาสตร์ นำเอาวิธีการอนุมาณเชิงตรรกะเข้ามาใช้ในวิชาเศรษฐศาสตร์

วิธีการ และแนวทางการปฏิบัติของนักปราชญ์ไทยตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ ผลวิจัยพบว่า นำมาประยุกต์เข้ากับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งถูกใช้เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทย เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน เพื่อความอยู่ดีมีสุข มุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน หรือที่เรียกว่า "สังคมสีเขียว" การสร้างอารยธรรมวิถีแก่พุทธศาสนิกชน นำไปประยุกต์สร้างโรงเรียนชานาพุทธเศรษฐศาสตร์ และก่อตั้งไร่เชิญตะวันหรือศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน นำไปจัดตั้งกลุ่มสังฆะสมทรัพย์ การประยุกต์พุทธเศรษฐศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์ในสาขาต่างๆ โดยยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม

วิเคราะห์หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาที่เรา เผชิญอยู่ปัจจุบัน เครื่องมือในการวิเคราะห์นี้มีความต้องการเพียงให้ประชาชนตระหนักถึง ข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ตามกฎธรรมชาติ คือความไม่มีอยู่ของตัวตน ถ้าแนวความคิดนี้ได้รับความ เข้าใจอย่างชัดเจน ชีวิตมนุษย์จะได้รับการมองจากแง่มุมที่แตกต่างออกไปจากการเป็นผู้บริโภค สิ่งที่มีความหมายมากที่สุดในชีวิตไม่ใช่มาจากการบริโภค การบริโภคอย่างเหมาะสม จะไม่ทำให้เกิดการทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อภิปรายผลการวิจัย

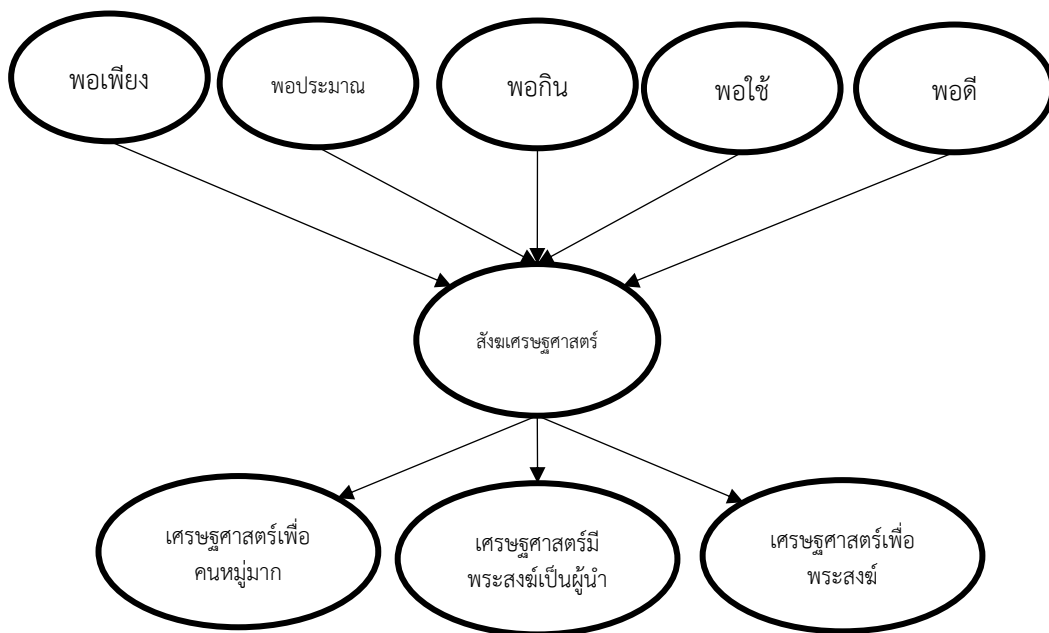
หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ในสังคมไทย เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาที่เรา เผชิญอยู่ปัจจุบัน เครื่องมือในการวิเคราะห์นี้มีความต้องการเพียงให้ประชาชนตระหนักถึง ข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ตามกฎธรรมชาติ คือความไม่มีอยู่ของตัวตน ถ้าแนวความคิดนี้ได้รับความ เข้าใจอย่างชัดเจน ชีวิตมนุษย์จะได้รับการมองจากแง่มุมที่แตกต่างออกไปจากการเป็นผู้บริโภค สิ่งที่มีความหมายมากที่สุดในชีวิตไม่ใช่มาจากการบริโภค การบริโภคอย่างเหมาะสม จะไม่ทำให้เกิดการทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งสอดคล้องกับอภิชัย พันธเสน (2547) พุทธเศรษฐศาสตร์สามารถจัดการกับปัญหานี้อย่างได้ผลโดยผ่านทางแนวคิดเกี่ยวกับความสุขหรือการทำให้มีทุกข์น้อยที่สุด (แทนที่จะทำให้เกิดอรรถประโยชน์สูงสุด) ในเบื้องต้นการอธิบายเกี่ยวกับทุกข์ว่าเป็นภาวะขัดแย้งกับกฎธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงและความไม่อยู่นิ่ง เพื่อที่จะเข้าใจให้ชัดเจนจะต้องตระหนักถึงความไม่มีตัวตนและกฎธรรมชาติอื่น ๆ แนวความคิดนี้ นำไปสู่การอภิปรายถึงความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ซึ่งคือ ทุกข์ในระดับแรก ซึ่งจะต้องตอบสนองโดยความจำเป็นขั้นพื้นฐาน แต่ทุกข์ในระดับที่สอง เกิดขึ้นจากความต้องการหรือความอยากจอมปลอม ความพยายามที่จะสร้างความพึงพอใจทำให้เกิดความอยากซึ่งถูกกระตุ้น โดยความชั่วร้ายสมัยใหม่ ๔ ประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลัทธิบริโภคนิยมและเงินตรา วิธีการของชาวพุทธในการระงับความอยากอันจอมปลอมเหล่านี้โดยผ่านการรับรู้ในแนวความคิดเกี่ยวกับ “ตัวตน” ว่าเป็นสิ่งลวงตา เพื่อให้ความทะยานอยากเหล่านี้ลดลง “เศรษฐศาสตร์ทางสายกลาง” ต้องได้รับการตระหนักให้ชัดเจนว่าแนวคิดนี้มีเหตุผลเพียงพอ แล้วจึงเริ่มต้นพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ซึ่งในประเทศไทยได้เริ่มขึ้นมาแล้วใน บางพื้นที่ของประเทศ คล้ายกับเป็นการสาธิตโดยการทำเกษตรกรรมเชิงนิเวศน์ในไร่ขนาดเล็กและกลุ่มออมทรัพย์ วิฤตการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศไทยปัจจุบันสามารถกล่าวได้ว่าเกิดจากการบริหารทางเศรษฐกิจ ที่ผิดพลาดโดยเฉพาะอย่างยิ่งธนาคารแห่งประเทศไทยดังที่ได้กล่าวมาแล้วในกรอบการวิเคราะห์ก่อนหน้านี้ อย่างไรก็ตามในระดับนานาชาติที่การเคลื่อนย้ายของเงินทุนเป็นไปอย่างรวดเร็ว วิฤตการณ์จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอนในรูปแบบใดก็แบบหนึ่งจากการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย จากความอ่อนแอของระบบเศรษฐกิจ จากความไม่มั่นคงและความอ่อนไหวของระบบเศรษฐกิจขนาดเล็กซึ่งได้รับเงินทุนจากต่างประเทศ ธรรมชาติของวิฤตการณ์ครั้งนี้ทำให้เกิดคำถามที่จริงจังเกี่ยวกับความยั่งยืนไม่เฉพาะแต่ในประเทศไทยเท่านั้นแต่กับประเทศเอเชียอื่น ๆ ทั้งหมด

วิธีการ และแนวทางการปฏิบัติของนักปราชญ์ไทยตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ ผลวิจัยพบว่า นำมาประยุกต์เข้ากับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งถูกใช้เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทย เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน เพื่อความอยู่ดีมีสุข มุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน หรือที่เรียกว่า "สังคมสีเขียว" การสร้างอารยธรรมวิถีแก่พุทธศาสนิกชน นำไปประยุกต์สร้างโรงเรียนชานาพุทธเศรษฐศาสตร์ และก่อตั้งไร่เชิญตะวันหรือศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน นำไปจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ การประยุกต์พุทธเศรษฐศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์ในสาขาต่าง ๆ โดยยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม

วิเคราะห์หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาที่เรา เผชิญอยู่ปัจจุบัน เครื่องมือในการวิเคราะห์นี้มีความต้องการเพียงให้ประชาชนตระหนักถึง ข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ตามกฎธรรมชาติ คือความไม่มีอยู่ของตัวตน ถ้าแนวความคิดนี้ได้รับความ เข้าใจอย่างชัดเจน ชีวิตมนุษย์จะได้รับการมองจากแง่มุมที่แตกต่างออกไปจากการเป็นผู้บริโภค สิ่งที่มีความหมายมากที่สุดในชีวิตไม่ใช่มาจากการบริโภค การบริโภคอย่างเหมาะสม จะไม่ทำให้เกิดการทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

องค์ความรู้การวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ผลงานของนักปราชญ์ในประเทศไทย สามารถสรุปเป็นภาพประกอบได้ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพองค์ความรู้จากการวิจัย หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ในทัศนะของปราชญ์ชาวไทย สามารถสังเคราะห์ วิเคราะห์ได้คือ พอเพียง พอประมาณ พอกิน พอใช้ พอดี ส่งผลสู่ความเป็นสังฆเศรษฐศาสตร์ (เศรษฐศาสตร์เพื่อคนหมู่มาก, เศรษฐศาสตร์เพื่อพระสงฆ์, และเศรษฐศาสตร์ที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำ) เปรียบดังแมลงผึ้งที่ค่อย ๆ สะสมน้ำหวานจากดอกไม้ จนได้รังใหญ่ หรือมดปลวกที่ค่อย ๆ คาบดินมาทีละน้อยมาสร้างเป็นจอมปลวกได้และยังสอดคล้องกับหลักที่ว่า “อย่าหมิ่นเงินน้อย อย่าอนคอยโซควาสนา” สามารถทำให้เกิดความสามัคคีของชุมชนเข้าด้วยกันโดยอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นเครื่องหมายของคำว่า สังฆเศรษฐศาสตร์ หรือเศรษฐศาสตร์เพื่อคนหมู่มาก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

- 1.1) ควรสร้างการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ที่มีการช่วยเหลือ
- 1.2) ควรส่งเสริม สนับสนุนการใช้ชีวิตของประชาชนด้วยหลักเศรษฐกิจที่ไม่เบียดเบียนคนอื่น
- 1.3) ควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการสร้างสักจจะสะสมทรัพย์ และพัฒนาท้องที่ให้เป็นการ

พึ่งตนเองของชุมชนได้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพุทธเศรษฐศาสตร์หรือพุทธศาสนาที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน
- 2.2 ควรศึกษาหลักพุทธศาสนาที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนด้วยหลักเศรษฐกิจพอเพียง
- 2.3 ควรศึกษาวิธีการนำหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ไปใช้ในชีวิตประจำวันของประชาชนทั่วไป

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัยรามคำแหง. (2538). **มงคลต์ถที่ป็นแปล**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสภา. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์ จำกัด.
- อภิชัย พันธเสน. (2547). **พุทธเศรษฐศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.